

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS

*Каримова Феруза Хамидуллаевна
Тошкент Иқтисодият Университети
Докторант 2курсман*

Abstract: In the conditions of an increasingly modernized educational system, the competency-based approach is considered as one of the important conceptual rules for updating the educational content. At the same time, it is noted that the concept of competency-based approach includes the ideology of interpreting the educational content formed from the result. The goal of the competency-based approach is to ensure the quality of education. Improving the professional qualification of graduates is a high level of their professional competence, therefore, achieving it becomes the main task of the educational process in vocational education institutions. The article examines the pedagogical conditions required for improving students' professional competence.

Key words: competence, competence approach, specialist, social competence, personal competence.

Bugun ta'limda asosiy maqsad iqtisodiyotni tiklashga qodir mutaxassislarni tayyorlash haqida bormoqda va bu jarayonda asosiy narsa olingan ma'lumotlarning miqdori emas, balki undan professional faoliyatda foydalanish qobiliyatidir.

“Kasbiy kompetensiya” tushunchasining nazariy tahlili.

Mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotining zamonaviy sharoitlari qator xususiyatlar bilan tavsiflanadi!: yangi ishlab chiqarish munosabatlari, mulkchilik shakllari shakllanmoqda; mehnat faoliyatining tabiati va mazmuni o'zgarib bormoqda, mehnat bozorida raqobat kuchaymoqda va boshqalar. Barqarorlik va raqobatbardoshlik uchun real sharoitlarda yosh mutaxassisga ma'lum darajadagi kasbiy bilim va ko'nikmalar, shuningdek, yangi sharoitlarga moslashish qobiliyati va kasbiy muammolarni hal qilish uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga tayyor bo'lishi kerak. Bularning barchasi ish beruvchilarning kasb-hunar ta'limi muassasalari bitiruvchilarining kasbiy malakasiga qo'yiladigan talablarini oshiradi.

Kasbiy kompetentsiya masalalari so'nggi yigirma yil ichida mahalliy va xorijiy olimlarning nashrlarida faol ko'rib chiqiladi. Biroq, kasbiy kompetensiyaning yondashuvlari va talqinlari turlichadir.

“Kompetensiya” tushunchasi lotincha compens so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ma'lum bir sohada bilimdon degan ma'nolarni bildiradi. Barkamollik deganda olingan bilim va tajribani muayyan vaziyatda safarbar eta olish tushuniladi. Bu talqinlarga asoslanib, kompetent inson (tegishli, mos, qobiliyatli) ma'lum bir sohada

bilimdon mutaxassis bo'lib, o'z bilimidan foydalanib, biror narsa qilish yoki qaror qabul qilish, biror narsani hukm qilish huquqiga ega.

"Kompetensiya" tushunchasini aniqlashda ikkita darajani ajratish mumkin:

- tashkilot yoki mansabdor shaxsning rasmiy, qonun bilan belgilangan vakolatlari;
- norasmiy, u yoki bu shaxsning hokimiyatini belgilovchi, shaxsning shaxsiy xususiyatlariga, uning bilim, ko'nikmalariga, ham maxsus, ham umumiy ko'nikmalariga qarab boshqa bilim yoki faoliyat sohasi.

Ushbu pozitsiyalardan kompetensiya biror narsani hukm qilish, asosli fikr bildirish imkonini beruvchi bilimga ega bo'lish, ogohlik xususiyatlarini ifodalaydi. Bundan tashqari, kompetensiya - bu vakolatli shaxsning muayyan sharoitlarda muayyan harakatlarni amalga oshirish uchun qonuniy qabul qilingan qobiliyati. Bunday holda biz texnik topshiriqlar haqida gapirishimiz kerak.

Kompetensiya – biror ishni samarali bajarish qobiliyati; ishni bajarish, muayyan ish funksiyalari uchun talablarni qondirish qobiliyati. U o'zini kasbiy xatti-harakatlar va faoliyatning kutilgan shakllari (jamoada ishlash, ma'lumotni idrok etish va uzatish) orqali namoyon qiladi, mehnat samaradorligi bilan bog'liq bo'lib, jarayonning sifati va ishlash natijalarini baholash tizimini tashkil etishga imkon beradi.

Kompetensiya deganda mutaxassisning bilim va ko'nikmalarining qandaydir tashqi darajasi emas, balki faoliyatning samarali amalga oshirilishini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma, malakalar tizimi, tashqi parametrlar (sifat) bilan bir qatorda murakkab integral xususiyat sifatida tushunish kerak. Mutaxassis faoliyatining natijaviy mahsuloti, kasbiy faoliyat parametrlari nuqtai nazaridan ichki, psixologik tizimga ega.

Kompetensiya tushunchalar, tamoyillar, semantik qoidalar shaklida taqdim etilgan nazariy va empirik bilimlarni mazmunli umumlashtirishdir.

Umumlashtirishning nazariy darajasining kompetentsiyalari voqelik ob'ektlari va hodisalarining ichki aloqalari va munosabatlarini aks ettiradi, ularni konkretlashtirish tushunchalar, qonunlar, tamoyillarda ifodalanadi. Empirik kompetensiyalar esa predmet va hodisalarning tashqi xususiyatlarini aks ettiradi. Umumlashtirishning bu darajasining konkretlashuvi so'z-terminlar, belgilar, protsessual bilimlar, rasmlar, misollardan iborat.

Ya'ni, eng umumiy shaklda shuni aytish mumkinki, kompetentsiya umumlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarning yaxlit va tizimlashtirilgan majmui sifatida belgilanadi.

Professional kompetensiya quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- huquqiy kompetensiya (mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlari va me'yoriy hujjatlar, uning barcha darajadagi bandlik xizmatining tarqatish hujjatlari, kasbiy maslahatlar uchun uslubiy materiallarni bilish);
- funksional kompetensiya (turli kasblar, ular mehnat predmetiga qo'yadigan talablar, umumiy va maxsus kasbiy tayyorgarlik, kasbiy rivojlanish omillari, shaxsning kasbiy deformatsiyasi turlari to'g'risidagi bilimlar tizimi);
- ijtimoiy-pertseptiv kompetensiya (shaxs, shaxsni shaxs tomonidan idrok etish va tushunish);
- kommunikativ kompetensiya (tarkibni bilish tizimi, shaxslararo muloqotning turli shakllari, psixologik usullar ta'sirlari, ularni qo'llash xususiyatlari).

Masalan, umumiy ta'lim mazmunini modernizatsiya qilish strategiyasi mualliflari xorijiy tajribaga asoslangan holda quyidagi asosiy kompetensiyalarni keltirib o'tadilar:

- turli axborot manbalaridan, shu jumladan sinfdan tashqari manbalardan bilim olish usullarini o'zlashtirishga asoslangan mustaqil bilish faoliyati sohasidagi kompetensiya;
- fuqarolik va ijtimoiy faoliyat sohasidagi kompetensiya (fuqaro, saylovchi, iste'molchi rollarini bajarish);
- ijtimoiy va mehnat faoliyati sohasidagi kompetensiya (shu jumladan, mehnat bozoridagi vaziyatni tahlil qilish, o'z kasbiy imkoniyatlarini baholash, mehnat munosabatlari me'yorlari va etikasi bo'yicha harakat qilish, o'zini o'zi tashkil etish ko'nikmalari);
- maishiy sohadagi kompetensiya (shu jumladan, o'ziga xos jihatlar: salomatlik, oilaviy hayot va boshqalar);
- madaniy-dam olish faoliyati sohasidagi kompetensiya (jumladan, bo'sh vaqtdan foydalanish yo'llari va vositalarini tanlash, shaxsni madaniy va ma'naviy jihatdan boyitish)

Ularning har biri uchun quyidagi xususiyatlar xosdir:

- maxsus kasbiy kompetensiya - haqiqiy kasbiy faoliyatga etarlicha yuqori darajada ega bo'lish, ularning keyingi kasbiy rivojlanishini loyihalash qobiliyati;
- ijtimoiy kompetensiya - qo'shma (guruh, kooperativ) kasbiy faoliyatga, hamkorlikka, shuningdek ushbu kasbda qabul qilingan kasbiy muloqot usullariga ega bo'lish, o'z kasbiy faoliyati natijalari uchun ijtimoiy javobgarlik;

- shaxsiy kompetensiya - shaxsiy o'zini namoyon qilish va o'zini o'zi rivojlantirish usullariga, shaxsning professional deformatsiyasiga qarshi turish vositalariga ega bo'lish;

- individual kompetensiya - kasb doirasida o'zini o'zi anglash va individuallikni rivojlantirish usullariga ega bo'lish, kasbiy o'sishga tayyorlik, individual o'zini o'zi saqlash qobiliyati, kasbiy qarishga qarshilik, vaqtni ortiqcha yuklamasdan o'z ishini oqilona tashkil etish qobiliyati, tirishqoqlik, charchoqsiz ishni bajarish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика, 2003. № 10.
2. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. - Ростов-на/Д.: РПУ, 2000.
3. Переломова Н.А. Ключевые компетенции в образовании: современный подход. - Иркутск, 2003.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. - М.: Когито-Центр, 2002.
5. Рыкова Е.А., Волкова А.З. Ключевые компетенции: понятия, определения, подходы к формированию у обучающихся в УНПО / Профессиональное образование. Приложение «Педагогическая наука - практике. Новые исследования. №4, 2004. - М.: ИСОМ.
6. Фрумин И.Д. Компетентностный подход как естественный этап обновления содержания образования // Педагогика развития, ключевые компетенции и становление: Матер. XI науч. практ. конф. - Красноярск, 2003.
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. Технология конструирования // Народное образование, 2003. № 5.